

Etikk i helsetenesta

Årsrapport for 2022

Samandrag

Senter for medisinsk etikk (SME) ønsker å styrke etikk-kompetansen i helsetenesta gjennom forskning, undervising og rettleiing for å slik bidra til at pasientar og pårørande blir godt ivareteke. Dette arbeidet er organisert gjennom prosjektet Etikk i helsetenesta (EIH), som er finansiert av Helsedirektoratet. 2022 har vore eit innhaldsrikt år:

- Fem større kurs/seminar har vorte heldt, mellom anna haustseminaret for medlemmer av kliniske etikk-komitear i spesialisthelsetenesta.
- EIH har bidrege til høyringar og gitt innspel til myndigheitene om, mellom anna, utviklingstrekk i omsorgstenesta etter pandemien, til UKOM sin rapport om Kongsbergdrapa og til Oslo kommune sin folkehelsestrategi.
- Tilsette har undervist, vegleda og gjeve bistand til etikkomitear, etikkvegleiarar, helsepersonell og helseforvaltninga i drøfting av vanskelege etiske dilemma
- Fleire forskingsprosjekt har blitt gjennomført innanfor rammene av løyvingane frå Helsedirektoratet, mellom anna det treårige forskingsprosjekt om etablering av etikkomitear i kommunane som vart avslutta i 2022.
- EIH-tilsette har til saman 37 publikasjonar i løpet av 2022, formidla og helde føredrag i ei rekkje ulike fora, samt byrja og vidareført fleire nasjonale og internasjonale samarbeid.
- Alle årlege kurs/seminar har blitt gjennomført – hovudsakleg med fysisk oppmøte for første gong sidan pandemien.

Innhald

1. Innleiing.....	1
2. Tilsette.....	1
3. Kurs og seminar	1
4. Samarbeid og nettverk	3
5. Forsking og fagutvikling.....	4
6. Klinisk etikk-komitear i spesialisthelsetenesta.....	6
7. Etikkråd/klinisk etikk-komitear i kommunane	10
8. Publisering.....	11
9. Kurs/aktivitetar/deltaking på fagseminar/konferansar og eksterne møter	14
10. Verv, andre oppgåver og øvrig aktivitet.....	14
11. Vedlegg.....	17

1. Innleiing

Helse- og omsorgstenestene er inne i ei krevjande tid. Blant utfordringane er nye og ressurskrevjande behandlingar, knappheit på kvalifisert personell, og «eldrebølga» som er på horisonten. Vårt inntrykk er at systematisk etikkarbeid berre vert meir og meir viktig i ei slik tid. Etikkarbeidet bidreg til at ein finn tenlege og godt grunngeve løysingar på etiske problem. Nokre gonger inneber det at pasientar får tilgang på auka tenester. Men ofte fører det òg til at ein kan unngå overbehandling ved livets slutt eller anna helsehjelp med marginal eller inga nytte for pasienten. Dette er fordi etikkarbeidet hevar opp grunnleggjande spørsmål som kva pasienten ønskjer og kva som reelt er i pasientens interesse. I åra som kjem ønskjer vi å undersøke meir systematisk korleis etikkarbeid kan riggast for å fremme rettferdig prioritering og berekraftig ressursbruk. Vi trur etikk-komiteane har potensial til å bli støttespelarar for rettferdig prioritering i sjukehuset/kommunen. Men det føreset at dei får både kompetanse og eigne ressursar til å kunne gjere godt og grundig arbeid.

2. Tilsette

Morten Magelssen	Førsteamanuensis, prosjektleiar	Fast tilsett, deltid
Reidar Pedersen	Professor, senterleiar	Fast tilsett, deltid
Reidun Førde	Professor emerita	Emeritiavtale, deltid
Albert Christiaan Molewijk	Forskar med professorkompetanse	Fast tilsett, deltid
Anne Kari Tolo Heggstad	Forskar	Fast tilsett, deltid
Trygve Johannes Lereim Sævareid	Forskar	Midlertidig, deltid
Berit Hofset Larsen	Forskar, ph.d.-kandidat	Fast tilsett, deltid
Heidi Marie Karlsen	Forskar, ph.d.-kandidat	Midlertidig, fulltid
Jørgen Dahlberg	Forskar, ph.d.-kandidat	Midlertidig, deltid
Jacob Jorem	Forskar, ph.d.-kandidat	Midlertidig, deltid
Carl Tollef Solberg	Forskar	Fast tilsett, fulltid
Linn Brøderud	Forskar	Midlertidig, fulltid
Elisabeth Gjerberg	Forskar emerita	Pensjonsavtale, deltid
Lillemoen, Lillian	Forskar emerita	Pensjonsavtale, deltid
Rebekka Bjornes	Førstekonsulent	Midlertidig, deltid
Preben Sørheim	Førstekonsulent	Midlertidig, deltid
Helene Nortvedt	Førstekonsulent	Fast tilsett, deltid
Anders Tvedt	Rådgjevar	Fast tilsett, deltid

3. Kurs og seminar

Nasjonal nettverksdag for etikkrettleiarar og etikkfasilitatorar, 9. mai

Målet med nettverksdagen er å utveksle erfaringar med etikkrefleksjon frå forskjellige delar av helsetenesta, og presentere ny kunnskap om evaluering av etikkrefleksjon, blant anna om bruk av metodar og rettleiarrollen. Nettverksdagen blei arrangert på Frederik Holsts hus ved Ullevål sjukehus med 70 påmelde frå både spesialist- og kommunehelsetenesta. Nettverksdagen fokuserte i 2022 på korleis ein lukkast med organisering og forankring av etikkarbeidet. Det blei også heldt workshop om korleis ein set ord på og vektar verdiar og normer, samt kva slags type og mengde styring som er passe i etikkrettleiarrolla. (For programmet, sjå vedlegg 1.)

Etikk på tvers: etablering av kommunale etikk-komitear – ein sluttkonferanse, 1. april

I forskingsprosjektet «Etikk på tvers» har forskarar følgd fire kommunar gjennom tre år med etikkomitearbeid. SME inviterte til ein open sluttkonferanse om kva prosjektet har lært oss om etikkarbeid i kommunane. I tillegg blei moglegheiter og utfordringar for etikkarbeidet diskutert. Sluttkonferansa erstatta Oppstarts- og erfaringsseminaret for etikkråd og kliniske etikk-komitear i kommunehelsetenesta i 2022. (For programmet, sjå vedlegg 2.)

Kurs i etikk for legar i alders- og sjukeheimsmedisin, 13.–14. juni

Legar som arbeidar med gamle står ovanfor mange og krevjande etiske dilemma. SME arrangerer difor annakvart år eit kurs for sjukeheimslegar og andre legar som arbeider med eldre. Kurset hadde som før tittelen «De vanskelige beslutningene: Etikk og jus i verktøykassa» og hadde tema som pasientautonomi, forhandssamtaler på sjukeheim og i allmennpraksis, avgjersler om avgrensing av livsforlengande behandling, samtykkekompetanse, tvang og helseprioriteringar. Kurset hadde 109 deltakarar. (For program, sjå vedlegg 3.)

Innføringskurs for nye medlemmer av kliniske etikk-komitear og etikkråd, 19.–20. september

Innføringskurset arrangerast årleg og har som mål å styrke kompetansen til nye medlemmer i kliniske etikk-komitear. Deltakarane lærer å drøfte etiske problem frå kvardagen i helsetenesta på ein systematisk måte. Dei får også viktig kunnskap om etikk og jus relatert til sentrale tema som, mellom anna, pasientautonomi, samtykkekompetans og avgjersler ved livets slutt. Kurset blei heldt ved Scandic Oslo Airport, Gardermoen, hadde 65 deltakarar og blei svært positivt evaluert. Deltakarane satt særleg pris på godt fagleg innhald, og god balanse mellom workshop, diskusjon, undervisning, refleksjonar og drøfting i plenum (For program, sjå vedlegg 4.)

Hautseminaret for medlemmer av kliniske etikk-komitear i spesialisthelsetenesta, 17.–18. november

Hautseminaret arrangerast også årleg, og har som mål å bidra med kompetanseheving og erfaringsutveksling blant medlemmer i kliniske etikk-komitear i spesialisthelsetenesta. I 2022 inneheldt seminaret, mellom anna, innlegg om lærdomar frå pandemien med Trygve Ottersen frå FHI og personleg historie om vegen ut av anoreksi ved Anne-Pia Lystrup, samt dilemma ved bruk av tvang i behandling av alvorlege spiseforstyringar ved Hedvig Aasen. Andre tema var jusen sin plass i etikkdrøftingar og spørsmål rundt tilbaketrekking av behandling for premature born, innleia av ein sak frå KEK St. Olav. I tillegg la enkeltkomitear fram saker til plenumsdiskusjon. Hautseminaret hadde 120 deltakarar fysisk, og 15 deltakarar digitalt. Det fekk svært positive tilbakemeldingar frå deltakarane, som la særleg vekt på interessante innlegg, samt at dei satt pris på å få presentert pasienthistorier. (For program, sjå vedlegg 5.)

Masteremner/etter- og vidareutdanningskurs (EVU)

SME held tre årlege, faste kurs for tilsette i helsetenesta, frå ulike nivå og med varierte yrkesbakgrunnar, samt masterstudentar ved UiO.

- SME4110 – Teoriar og metodar i helseetikken fokuserer på etiske teoriar og prinsipp som er relevante for helsetenesta, samt etisk argumentasjon. (For undervisningsplan, sjå vedlegg 6.)
- SME4210 – Etiske utfordringar i møte med pasientar og pårørande fokuserer på etiske utfordringar som oppstår i møte med pasientar i helsepersonell sin arbeidskvardag. Kurset er praktisk orientert, og tek mellom anna føre seg metodar for å styrke pasient-, brukar- og pårørandemedverknad gjennom forhandssamtalar. (For undervisningsplan, sjå vedlegg 7.)
- SME4310 – Rettleiing av etikkrefleksjon i helsetenesta fokuserer på etikk og etikkrefleksjon, med særleg vekt på å rettleie etikkrefleksjon. (For undervisningsplan, sjå vedlegg 8.)

4. Samarbeid og nettverk

- KS og SME opprettheld sitt samarbeid om etikkarbeid for kommunal helse- og omsorgsteneste, mellom anna gjennom fleire årlege møter. KS hadde også ein eigen presentasjon på nettverksdagen for etikkrettleiarar.
- Nasjonalt nettverk for klinisk etikk-komitear: E-postforumet for leiarar og sekretærar i etikk-komitear i spesialisthelsetenesta som byrja under pandemien, har fungert som ein arena for erfaringsutveksling og rådføring. Dette er særleg knytt til covid-19-relaterte saker, men òg andre saker og organisatoriske forhold. Årsmeldingane til komiteane syner at dette har haldt fram i 2022.
- Nasjonalt nettverk for forhandssamtalar: SME, ved Trygve Johannes Sævareid, koordinerer og leiar ei samling for dette FoU-nettverket. Samlinga fann stad 27. januar med om lag 30 deltakarar. Fleire fagutviklings- og forskingsprosjekt blei presentert. Det var diskusjonar knytt til implementering av forhandssamtalar, forhandssamtalar til personar med redusert samtykkekompetanse og diskusjon om ein pågåande internasjonal rundt nytten ved forhandssamtalar.
- CORAL: Reidar Pedersen har bidrege til det NFR-finansierte prosjektet «Samhandling for bedre tannhelseteneste til heimebuande pasientar med undervisning/rettleiing om etikk, samtykke og tvungen helsehjelp, samt ph.d.-prosjekt om tvungen helsehjelp til barn i tannhelsetenesta.
- Sosiale medium: Facebook-sida til EIH har 2600 følgjarar. SME har også ein Twitter-konto som deler artiklar innan klinisk etikk.
- Internasjonalt samarbeid:
 - Bert Molewijk er leiar og koordinator for European Clinical Ethics Network (ECEN), Morten Magelssen og Reidar Pedersen er medlemer.
 - Bert Molewijk er styremedlem i European Association for Centres of Medical Ethics (EACME).
 - Morten Magelssen samarbeider med bioetikkeininga ved sjukehuset Azienda-USL-IRCC i Reggio Emilia i Italia. Magelssen har delteke i bioetikkeininga si eigenevaluering med råd og bidrag til artikkelskriving. Bioetikkeininga driv med rådgevinga innan klinisk etikk og med praksisnær etikkforskning.

5. Forsking og fagutvikling

Forsking og fagutvikling finansiert av løyvingane til Helsedirektoratet

Her presenterer vi større forskingsprosjekt gjennomført innan rammene til Etikk i helsetenesta-prosjektet.

Kommuneoverlegestudien

Dette er en intervjustudie med føremål å kartlegge etiske utfordringar kommuneoverlegar har opplevd under covid-19-pandemien, samt korleis dei har handtert dei etiske utfordringane som dei har stått i. 15 kommuneoverlegar er blitt individuelt intervjuet og ein artikkel om desse intervjuet er innsend til vurdering hjå eit tidsskrift.

Etikk på tvers – etablering av etikkomitear i kommunal teneste

I forskingsprosjektet Etikk på tvers har forskarar følgd fire kommunar gjennom tre år med etikk-komitearbeid. Målet med forskingsprosjektet har vore å implementere, beskrive og evaluere denne forma for etikkarbeid i kommunal helse- og omsorgsteneste. Prosjektet vart avslutta med ein sluttkonferanse i 2022 (sjå over). Seks vitenskaplege artiklar er skrivne frå prosjektet; to av desse er endå ikkje publisert.

SME har hausta mykje erfaring og ny kunnskap frå dette prosjektet. Dette vil setje oss i stand til å gje endå betre og meir målretta hjelp til kommunar som vil opprette eller vidareutvikle sitt etikkarbeid gjennom ein etikkomite. SME arbeider med ein oppdatert manual for kommunalt etikkomitearbeid.

Etikkrefleksjonsgrupper i butilbod for personar med utviklingshemming

Prosjektet starta hausten 2021. Føremålet er å få kunnskap om dei etiske utfordringane personell i bustadar for personar med utviklingshemming opplever. Vidare vil vi undersøke kva for betydning etikkrefleksjon kan ha for samarbeidet mellom personell og pårørande i bustadar for personar med utviklingshemming. Tanken er at kunnskap om betre samarbeid òg kan bidra til å betre kvaliteten i omsorga og tenestene.

Spørjeundersøking om haldningar til etiske spørsmål i helsetenesta. Gjennom ei større spørjeundersøking om etiske spørsmål i helsetenesta har vi kartlagt befolkningas haldningar til ei rekkje viktige spørsmål. Den første artikkelen handla om synet på forhandssamtalar. Den andre vart publisert i 2022 og syner ulike haldningar til prioritering i helsetenesta, men òg ei aukande støtte til dette. Den siste artikkelen, om folks haldningar til avgrensing av livsforlengande behandling, vart publisert i 2023.

Oppsummering av KEK-arbeid

SME v/Reidar Pedersen leier ei oppsummering av 20 år med KEK-arbeid i KEK for psykisk helse og rus i Vestre Viken.

Forsking og fagutvikling finansiert av andre midlar

SME har fleire eksternfinansierte prosjekt nært knytt til EIH-prosjektet. Desse prosjekta spring ut av utfordringar som vi har identifisert gjennom arbeidet vi her rapporterer på. Prosjekta forsøker å utforske og finne løysningar på desse problema. Implementering, evaluering og brukarmedverknad står sentralt. Det er overlapp i tematikk i kven som jobbar med disse prosjekta via frikjøp. Det er difor naturleg å nemne nokre av desse prosjekta i denne rapporten.

- *Implementering av førehandssamtaler for heimebuande eldre som vert akutt innlagt i sjukehus – ein klynge-randomisert studie.* Førehandssamtaler er ein måte å ta på alvor det etiske og juridiske imperativet om å involvere både pasienten og pårørande i planlegginga av behandling og omsorg. I 2020 fekk SME pengar frå Noregs forskningsråd (NFR) til eit prosjekt om implementering av førehandssamtaler. Reidar Pedersen er prosjektleiar. Prosjektet er både et implementerings- og intervensjonsprosjekt, og skal bidra med forskning på kva for effekt implementering av førehandssamtaler kan gi på relevante utfallsmål i helsetenesta. Fokus i 2022 har vore å rekruttere deltakareiningar (de fleste akuttgeriatriske einingane i Helse Sør-Øst deltek), utvikle relevante og gode spørjeskjema, søknad til Sikt, utvikle intervensjonspakke, måle implementeringa av førehandssamtaler med eit nytt måleinstrument for dette (fidelity-skala) utvikla i prosjektet og starte opp implementeringsstøtta i intervensjonsarmen.
- *Bedre Pårørendesamarbeid (BPS).* BPS er et stort prosjekt leia av Reidar Pedersen, og finansiert av Noregs forskningsråd (2017-2023). Hovudmålet er å betre samarbeidet mellom pårørande, personar med psykoselidingar og dei profesjonelle, og slik betre den psykososiale helsa til brukarane og pårørande, samt kvaliteten på tenestene. Prosjektet har utvikla ei ny metode for å måle implementering av pårørandesamarbeid slik det er anbefalt i Norge og vist at det er store forbetningspotensial for pårørandesamarbeidet. BPS har også utvikla, prøvd ut og evaluert eit implementeringsstøtteprogram. Prosjektet har vist at det er mogleg å forbetre pårørandesamarbeidet mykje med dette programmet. I tillegg har prosjektet mellom anna gitt ny kunnskap om korleis forbetre pårørandesamarbeidet, kva som hemmar og fremmer pårørandesamarbeidet, korleis handtere taushetsplikta ved alvorlege psykiske lidningar, og viktigeita av systematisk pårørandesamarbeid.
- *Kartlegging av bruk av tvang i sjukeheimar.* Eit oppdragsprosjekt frå Oslo kommune med kvalitative og kvantitative undersøkingar som gjerast i samarbeid med Aldring og helse. Reidar Pedersen er prosjektleiar og deltek saman med fleire andre frå SME.
- Berit Hofset Larsens ph.d.-prosjekt: Pasientautonomi ved alvorleg kreftsjukdom. Prosjektets mål er å utforske informasjon til alvorleg sjuke kreftpasientar i lys av idealet om pasientautonomi. Dette gjerast ved å studere videoopptak av autentiske konsultasjonar med kreftpasientar i en sjukehuspoliklinikk.
- Cecilie Hertzbergs ph.d.-prosjekt: Etikk i heimebaserte tenester. Dette kvalitative forskingsprosjektet tek føre seg etiske problemstillingar som tilsette i heimesjukepleia opplever gjennom arbeidsdagen, samt pasient- og pårørandeperspektiv. Prosjektet er finansiert av Stiftelsen Dam.
- Jacob Jorems ph.d.-prosjekt: Hausten 2020 fekk senteret midlar frå Stiftelsen Dam til en stipendiatstilling for et forskingsprosjekt om samtykkekompetanse i psykisk helsevern.
- Siri Færden Westbyes ph.d.-prosjekt: Forhandssamtaler for alvorleg sjuke heimebuande eldre. Det overordna målet med forskingsprosjektet er å forbetre helsetenesta for alvorleg sjuke eldre pasientar som bur heime og deira pårørande.
- Annette Robertsens ph.d.-prosjekt: En studie i legers avgjersleprosessar ved alvorlege traumatiske hovudskadar basert på hovudskaderegisteret og intervju med leger som tek avgjersle under usikkerheit. Robertsens disputerte i desember 2022 og prosjektet er dimes avslutta.

6. Klinisk etikk-komitear i spesialisthelsetenesta

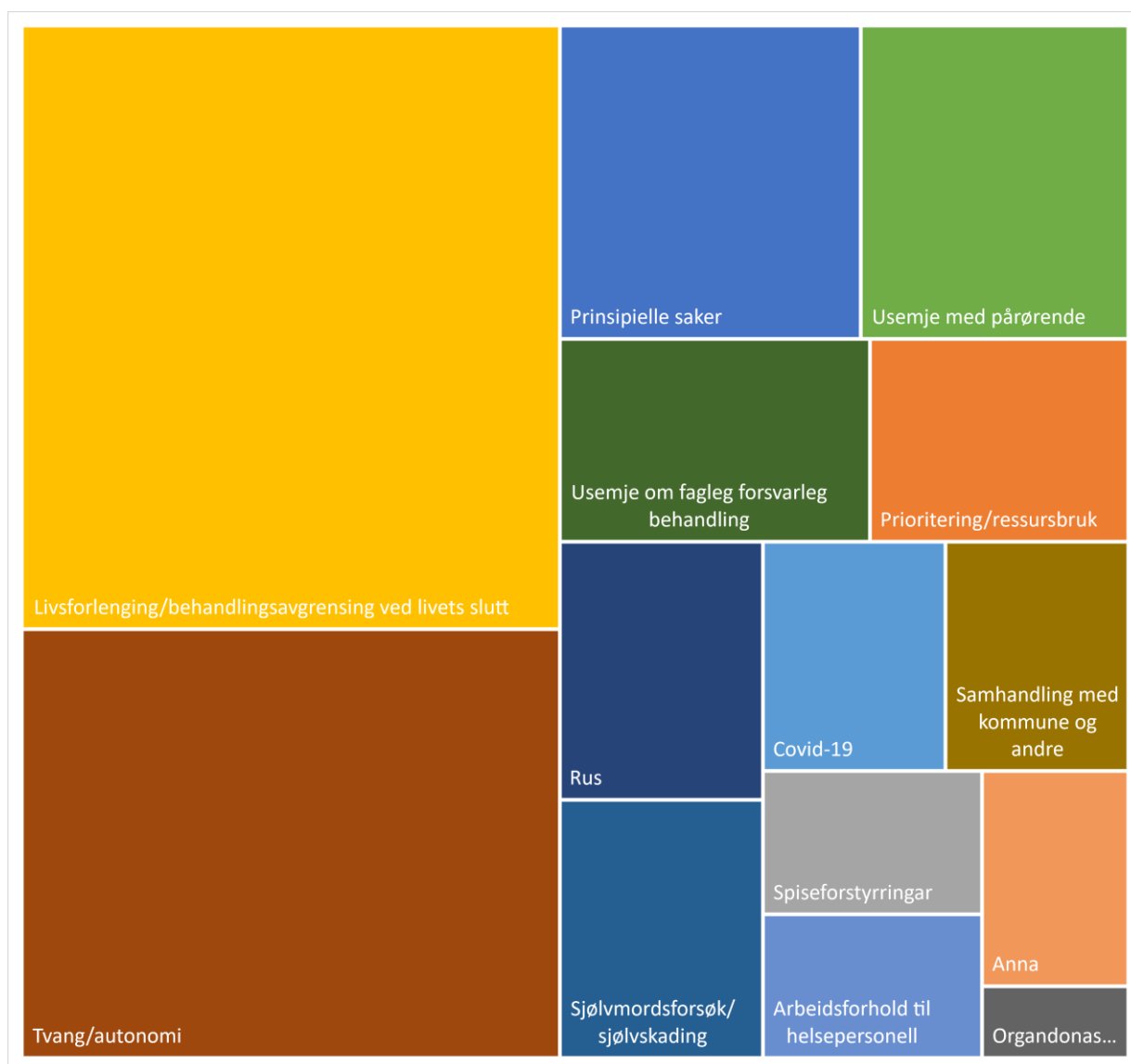
Det var 38 kliniske etikk-komitear i spesialisthelsetenesta i 2022. Vi har motteke årsmeldinga til 33 av desse. Talet på komitedelegg varierer frå 4 til 17, med ein median på 11 medlemmer. Dei fleste etikk-komiteane blir leia av ein lege, medan resten blir leia av sjukepleiarar, prestar, samt ein psykolog. Dei kliniske-etikk komiteane har i gjennomsnitt hatt 7,5 møter i fjoråret. Her er det imidlertid stor variasjon: komitear for heile helseføretak, og ved dei største sjukehusa, har gjerne ti faste møter i tillegg til hastemøter. Komitear ved mindre sjukehus har noko færre møter og enkelte komitear i oppstarts- eller overgangsfasar har hatt eit fåtal møter. Talet på saker som blei behandla varierer frå ingen til 22. Her er det også variasjon ut ifrå storleiken til komiteen og typen institusjon som komiteen er tilknytt. I tillegg melder komiteane om ein rekkje typar aktivitetar for å auke etikk-kompetansen i helseføretaka, som til dømes undervisningsoppdrag (særleg for legar i spesialisering), etikk- og/eller refleksjonsseminar og fagdagar.

Endringane i spesialisthelsetenestelova i 2021 stiller lovkrav til etikk-komiteanes mandat, arbeidsform og samansetning. Fleire komiteane nemner lovendringa og lovkrava eksplisitt i årsmeldingane sine. Enkelte årsmeldingar syner også tilpassingar, til dømes i komiteanes mandat og kontaktformat, for å oppfylle lovkrava. Minst ein komite melder om uklarheiter rundt lovkrava om komitesamansetning.. Dette syner kanskje eit behov for ytterlegare rettleiing om implikasjonane av § 2-4 a. Men lovkrava ser i stor grad ut til å vere oppfylt. Ein komite har ikkje klart å få på plass ein brukarrepresentant og ein komite manglar ein lege blant sine medlemmer. Elles ser alle komiteane som har levert årsmelding til oss ut til å oppfylle lovkrava som stillast til komitesamansetning. I tillegg vitnar årsmeldingane til fleire komitear om aktiv kursdeltaking for å skaffe eller styrke kompetanse i medisinsk etikk blant sine medlemmer.

Det er visse endringar å spore frå tidlegare år når det gjeld etikk-komiteanes rammevilkår. Fleire komitear har midlar til frikjøp av leiar og/eller sekretær. Fleire ikkje har nokon frikjøpte medlemmer, og enkelte av desse melder om at rammevilkåra deira ikkje er tilstrekkelege. Etikk-komiteanes budsjett varierer frå 15.000 til 290.000. Gitt ulike sparetiltak i helseføretaka, ser det ut som at ein del komitear i praksis har hatt lågare kostnader enn budsjettet i 2022. Dette kjem til syne, mellom anna, i enkelte komitear som melder om utfordringar med å få sendt medlemmer på kurs. Fleire komitear melder også om rekrutteringsutfordringar, særleg med tanke på klinikarar. Ein del komitear har i 2022 mista eit eller fleire medlemmer som dei ikkje har klart å erstatte. Ein komite melder også om betydeleg nedgang i innmeldte saker frå klinikken som, basert på samtalar med klinikarar, skuldast at klinikarar ikkje kjenner at dei har tid til å melde inn saker. Det kan imidlertid ikkje lesast ut ifrå årsmeldingane at dette er ein generell trend.

Når det gjeld typen saker som meldast inn, verkar det å vere enkelte endringar frå fjoråret. Som tidlegare handlar flest saker om avgrensing av livsforlengande behandling. Den nest vanlegaste typen saker omhandlar spørsmål rundt tvang, samtykkekompetanse og pasientautonomi. Det var i 2022 berre to-tre pasientretta saker om Covid-19 oppe til drøfting, men enkelte komitear har drøfta prinsipielle Covid-relaterte saker. Komiteane verkar også å ha fått meldt inn noko færre saker som omhandlar pasientar med spiseforstyringar. Det ser derimot ut som at komiteane har drøfta noko fleire prinsipielle og/eller generelle saker enn i fjoråret. For eit utval av fleire saker som har blitt drøfta i 2022, sjå tabell 1 under. Vi har også inndelt talet på saker etter tema i figur 1 under.¹

¹ Sidan ein del saker gjerne omhandlar fleire av desse temaa samstundes, har vi inndelt kvar enkelte sakene etter eitt hovudtema slik det kan lesast av skildringa i årsmeldingane.

Figur 1. Talet på saker etter tema.

Avgrensning av livsforlengande behandling

Eit fleirtal av sakene har omhandla etiske dilemma rundt avgrensning av livsforlengande behandling. I slike saker kan det vere faglege grunnar for å både stoppe og halde fram med behandlinga. Ei drøfting i KEK St. Olav seier at ein i slike tilfeller kan ha særleg grunn til å vektlegge synet til pårørende. Eit utdrag frå ei sak omtalt i årsmeldinga til KEK Møre og Romsdal syner det store spekteret av omsyn i saker om avgrensning av livsforlengande behandling.

I denne saken møter vi spørsmålet om hva som er et verdig liv? Ikke-skade-begrepet kommer i spill, da suksessrik gjenoppliving sannsynligvis vil føre til et liv med ytterligere svekket funksjon. Å la pasienten dø kan også vurderes som skade. Velgjørenhet er en annen sentral verdi; kan det være velgjørenhet at pasientens barn kan få beholde en av sine foreldre lengst mulig? Men er det til det beste for barnet, eller forlenger det en ventesorger? Er det egentlig velgjørenhet å opprettholde livet, eller er det for å avverge pårørendes sorg? Pasientautonomien er en viktig verdi. Her har pasient ikke mulighet til å vurdere sin egen situasjon og er avhengig av at pårørende uttaler seg. Hva med ressursbruken, hvis det faglig sett er nytteløs behandling?

Rus

I møte med pasientar med rusproblem må helsepersonell ofte balansere fleire etiske omsyn samstundes, som pasientautonomi, fagleg forsvarleg behandling, prioritering og ressursspørsmål og eige etisk stress. Sakene under syner ein slik balansegang. Det er til dømes drøfta to saker som angår samarbeidsproblem med rusavhengige pasientar i dialysebehandling. KEK Lovisenberg drøfta ei slik sak, samt det moralske stresset dette medfører for helsepersonell. KEK Ahus drøfta ei sak om å vidareføre dialysebehandling for ein pasient med tungt, langvarig aktivt rusmisbruk. Her leggast det mellom anna vekt på den legefaglege vurderinga om at behandlinga vil vere til liten nytte for pasienten, som ved fleire tidlegare dialysebehandlingar ikkje har klart å følgje naudsynte krav for godt behandlingsresultat.

KEK St. Olav drøfta ei sak ein pasient som under ruspåverking skreiv seg ut for tidleg, noko som kunne medført fare for pasientens liv og helse, samt re-innleggingar. Her har komiteen drøfta moglegheitene for bruk av tvang. Dei føreslår, mellom anna, at helsepersonell kunne forsøke å nytte episodar der pasienten var klar og ikkje ruspåverka til å få pasientens syn på bruk av tvang for å hindre slike utskrivningar. KEK Sørlandet drøfta ei sak om ein pasient på LAR som ønska å få utdelt metadon for ein heil utanlandstur. I drøftinga blir det lagt vekt på at det å ikkje dele ut metadon for heile turen vil hindre pasienten å delta og difor vere negativt for pasientens autonomi. Samstundes finn komiteen sterke argumenta mot å dele ut metadon for heile turen, i og med at turen var av ein karakter som gjorde at medisinske komplikasjonar for pasienten også kunne medføre risiko for andre turdeltakarar. KEK Førde hadde ei sak om ein krevjande LAR-pasient med sår og infeksjonar grunna sjølvskading som blei behandla i lange sjukehusopphald. Pasienten mellom anna fordi hen held fram med sjølvskading under opphalda, og viste teikn til å ikkje «takle livet utanom sjukehuset» og vende raskt tilbake til andre avdelingar etter utskrivningar. Komiteen drøfta korleis ein kan sette grenser på ein empatisk og tydeleg måte. Enkelte avdelingar har i ettertid forsøkt forvernsamtale før innlegging, som ser ut til å ha nytta.

Prioritering og ressursspørsmål

Prioritering og ressursspørsmål er gjerne eitt av fleire omsyn ved mange saker som komiteane drøftar. Likevel er det også enkeltsaker med prioritering som eit tydeleg hovudtema. KEK Haraldsplass drøfta ei sak om kva som er rett plassering av ansvaret for avgjersler om prioritering. Saka handlar om fordeling av polikliniske timar for pasientar som etterspør innkalling når dato for kontroll er passert. Her får administrativt tilsette dette ansvaret, som opplevast som etisk stressande. Drøftingsmøtet resulterte i ei rekkje handlingsalternativ for å hjelpe administrativt tilsette å handtere utfordringar ved slike situasjonar. KEK Diakonhjemmet drøfta om ei sak om kursing av ikkje-norskspråklege pasientar med revmatiske sjukdomar. Det har hittil vore tilbod om kursing for pasientar som tilhøyrrer store språkgrupper, men spørsmålet er om dei kan halde kurset for berre ein pasient med eit anna morsmål. Komiteen påpeikar her at to prinsipp om rettferd er konflikt: rettferd i likeverdige helsetenester tilseier at pasienten bør få tilbodet, rettferd i lik ressursbruk per pasient tilseier det motsette. Samstundes kan kursing redusere kostnader gjennom å minske behovet for spesialisthelsetenester. Komiteen påpeikar også viktigheita av å drøfte slike saker godt, i og med at avgjersla kan bli førande for liknande saker. KEK Førde drøfta ei sak om ein akutt sjuk kreftpasient utan medlemskap i folketrygda. Pasienten er starta på cellegift og er forventa å leve i 3-4 år til, og komiteen skriv at det er lite truleg at pasienten ville hatt like god prognose av behandlinga i heimlandet. Spørsmålet komiteen drøftar er mellom anna balansen mellom pasientens rett til behandling som ikkje kan vente og prinsipp om rettferd som tilseier at pasienten ikkje kan få tilbod om godar som andre i liknande situasjonar ikkje får. I KEK OUS blei ei liknande sak drøfta om det er etisk akseptabelt å sete ein pasient med midlertidig opphald på liste for organtransplantasjon.

I tabell 1 gjev vi fleire eksempel på saker sortert under tema.

Tema	Saker
Tvang, autonomi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kan ein ung vaksen pasient undersøkast somatisk mot si vilje for å utelukke at somatisk sjukdom er underliggende årsak til psykisk funksjonsfall? ▪ Bør ein oppretthalde tvang og behandlingstiltak for pasient som ikkje gjer seg nytte av behandlingstilbodet? ▪ Er det rett å igangsette tvangsernæring på ikkje-samtykkekompetent pasient som er innsett i fengsel? ▪ Bør tvang nyttast i tilfelle der pasientar motsett seg livsnaudsynt behandling for alvorlege helsetilstandar som avansert kreftsjukdom eller alvorleg anoreksi? ▪ Kva er dei etisk relevante omsyna når det gjeld tvangsbehandling av ein ung pasient i psykisk helsevern?
Usemje med pårørende	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Korleis vekte pårørandes ønske om at ein ikkje-samtykkekompetent pasient ikkje blir informert om alvorleg kreftdiagnose opp imot pasientens rett til informasjon? ▪ Sjukeheimspasient fekk PEG revet ut og fagmiljø ville avvente og vurdere om det var livsnaudsynt å sette den inn igjen, medan pårørende ønska å sette inn igjen augnebliskeleg. ▪ Usemje mellom behandlarar og foreldre til ung pasient om kor stor del av ansvaret pasient og familie bør ta for livsnaudsynte behandlingstiltak.
Usemje om fag. forsv. behandling	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Auka bruk av sikkerheitsvakter som fastvakt i situasjonar utan sikkerheitsmessige utfordringar når ein ikkje får tak i helsepersonell. Sjukepleiar i akuttmodtak melder inn bekymring sidan sikkerheitsvaktene manglar helsefagleg kompetanse, og medfører meirarbeid for sjukepleiar på post grunna hyppig tilkalling, og at ordninga kan verke stigmatisere og skremmande ovanfor pasientane. ▪ Sak om behandlingsansvar, pasienttilstand og tvang for pasient som behandlarar aldri har møtt fysisk. Sak meldt inn av behandlarar i team med «oppfølgingsansvar» for pasienten.
Sjølvmord, sjølvskading	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Usemje mellom behandlarar i psykiatrien og somatikken om behandlingsstrategi for ung pasient som har drive med omfattande sjølvskading. ▪ Kva er god helsehjelp for pasient med tilbakevendande episodar med sjølvskading når naudhjelp, samt tvang, verkar å oppretthalde eller forsterke slik åtferd og er ressurskrevjande?
Covid-19	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kan ein ty til tvang i behandling av covid-sjuka vaksinemotstandarar? (Dette er ein prinsipiell sak drøfta i nasjonale e-postutvekslingar blant etikkengasjert helsepersonell.) ▪ Korleis handtere pasientar med demens med covid-19 som vandrar i sjukehuskorridorar, utan bruk av tvang?
Samhandling med kom. og andre inst.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kan ein pasient med ALS skrivast ut viss vidare oppfølging og behandling i kommunehelsetenesta ikkje opplevast som fagleg forsvarleg av behandlingsteamet i spesialisthelsetenesta? ▪ Spørsmål rundt utlevering av opplysingar til politiet når pasienten er død.
Spiseforstyrning	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pasient og behandlar stiller spørsmål om nytten ved å halde fram med tvangsbehandling for å oppnå retningslinjas mål om BMI 20 for å unngå kronisk spiseforstyrning og/eller død.
Arbeidsforhold til helsepers.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kva skal ein gjere med utagerande pasientar som er til fare for seg sjølv og helsepersonell? Diskutert på generelt grunnlag, men diskusjon utløyst av fersk erfaring med ein pasient. ▪ Kan forventingar om truande pasientmøter gi dispensasjon frå gjeldande instruks om at helsepersonell må bære synleg ID-kurt med fullt namn og bilete?

Tabell 1. Eit utval saker drøfta i kliniske etikk-komitear i 2022.

Mange komitear arrangerer seminar, fagdagar, og liknande, på sjukehusa med føremål om å styrke den etiske kompetansen blant dei tilsette, samt å synleggjere komiteen. Ein del komitear jobbar også med synleggjering på intranettet, til dømes ved å legge ut månadlege etiske dilemma. Arbeid med

etikkrefleksjonsgrupper er også noko enkelte komiteemedlemmer er involverte i. I tillegg kjem etikkundervising for legar i spesialisering. For eit utval av slike aktivitetar, sjå tabell 2 under.

Komite	Aktivitet
Bergen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ «Hub» om KEK-arbeid under internasjonal prioriteringskonferanse ▪ Seminar om overbehandling ▪ Filmframsyning og paneldiskusjon ved Bergen internasjonale filmfestival ▪ Føreling ved VID om etikk i akutte situasjonar ▪ Etikkundervising for LIS og sjukepleiarprogram
Drammen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Delteke i revidering av føretakets Behandlingsavklaring/HLR-minus-prosedyre ▪ To halvdagsseminar med tema samtykkekompetanse og prioritering ▪ Etikkundervising for LIS
Møre og Romsdal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Årleg seminar med tema om mediadekning av helsestoff ▪ Undervising på seksjonar og avdelingar i føretaket ▪ Etske refleksjonsgrupper for helsepersonell ▪ Etikkundervising for LIS
Norlandssykehuset	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Arrangert regional nettverkssamling for KEK i Helse Nord ▪ Arbeid med regional opplæring av etikkrettleiarar ▪ Etikkrefleksjonsgrupper på akuttpost ved PHR ▪ Undervising i etikk for fire postar/team ▪ Etikkundervising for LIS
OUS	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 19 interne og 6 eksterne føredrag/undervisingstilbod ▪ Innspel om referatarkivering og rammevilkår i KEK-ane for Helse Sør-Øst RHF ▪ Eit medlem deltok i Holden IV-utvalet ▪ Har starta opp refleksjonsgrupper ▪ Etikkundervising for LIS
Sørlandet sykehus	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Medlemmer har helde fleire føredrag/undervisingoppdrag, mellom anna, om organonasjon for anestesilegar, strukturert etisk diskusjon for brukarutvalet, etikk og jus for sjukepleiarar ved medisinsk intermedieareining. ▪ Regelmessig møte med fagdirektør ▪ Etikkundervising for LIS

Tabell 2. Eit utval andre aktivitetar utført av kliniske etikk-komitear i 2022.

7. Etikkråd/klinisk etikk-komitear i kommunane

Ved utgangen av 2022 var det 15 kommunale etikk-komitear/etikkråd i Noreg. Sidan 2021 har to etikk-komitear/etikkråd blitt nedlagt, medan tre etikk-komitear er under etablering og kjem i tillegg til dei 15 etablerte komiteane. SME har fått totalt 7 årsmeldingar, som er en nedgang frå i fjor. Komiteane er tverrfagleg samansett, og består av ulike yrkesgrupper. Det er som tidlegare en stor del sjukepleiarar. Ei anna yrkesgruppe som også er svært godt representert er prestar. Elles består etikk-komiteane blant anna av legar, hjelpepleiarar, juristar, fysioterapeutar, vernepleiarar, rådgjevarar og fagkonsulentar. Som klinisk etikk-komite i Oslo kommune skriv i sin årsmelding: «Tverrfaglighet er en forutsetning for at komiteen skal kunne vise helhetlig forståelse og innsikt i møte med de som henvender seg til oss, og sikre en bred forståelse av det etiske dilemmaet». Sidan 2021 har nokon komitear blitt større, medan andre har blitt mindre. Talet på medlemmer varierer frå 6 til 17, og dei fleste arbeider i sjukeheimar, helsehus eller i heimetenesta.

2022 byrjar som svært preget av pandemien, medan det ved utgangen av året igjen var mogleg å gjennomføre møter og drøftingar som tidlegare. Fleire av komiteane har opplevd denne overgangen utfordrande, og dette relaterast særleg til budsjetter og endringar i arbeidsoppgåver i kjølvatnet av

pandemien. Hos nokon komitear har det blitt gjort endringar i mandatet og vore omstillingsprosessar. I Bærum kommune har det vore stor utskifting av medlemmer, og arbeidet har inneverande år bestått i å forankre tilbodet hos direktørane for helse- og omsorgstenester og rekruttere nye medlemmer til det som nå heter Etisk Råd. Det meldes også om vekst og vidareutvikling, og en svært gledeleg hending var at Interkommunalt Etikkråd for helse- og omsorgstenestene i Løten, Ringsaker og Stange kommune fekk Etikkprisen 2021.

Under pandemien var komiteane si verksemd i stor grad digitalt. Noko av dette har blitt vidareført, men i hovudsak er det no fysiske møter. Fleire av årsmeldingane omtalar deltaking på SMEs arrangement - Erfaringskonferansen, forskingsprosjektet «Etikk på tvers» og Innføringskurs for nye medlemmer av kliniske etikk-komitear og etikkråd – svært positivt.

Talet på saker som har kome inn til dei ulike kommunane varierer, under følger et utval av saker som har blitt drøfta i 2022:

- Pårørende som tek fleire avgjersle enn brukaren ønsker
- Intern drøfting - Etske problemstillingar i forbindelse med pandemien
- Usemje om behandlingssmål
- Pasientgruppe med samansette behov som «ikke passer inn» under de kommunale helsetenestene
- Kompetanse i avgjersle og grensesetting
- Vurdering av samtykkekompetanse, usemje mellom pårørende og helsepersonell
- Bruk av tvang i stell
- Behandling med tvang etter pasient- og brukarrettslova kap. 4A eller psykisk helsevernlov på sjukeheimar?
- Bør det leggest inn PEG-sonde for å gi ernæring og medisinar til pasient som er psykisk sjuk?
- Kor mykje/kor lenge bør ein gi livsforlengande behandling til pasient med store utfall etter hjerneslag?
- Bør brukeran på grunnlag av komplekse forhold heime og stort pleiebehov ha fast plass på institusjon?
- Bør pasienten flyttast til et høgare omsorgsnivå mot sin vilje?

8. Publisering

Vitskaplege publikasjonar (fagfelleurdert)

1. **Solberg CT**, Tranvåg EJ, **Magelssen M**. Attitudes towards priority setting in the Norwegian health care system: a general population survey. BMC Health Serv Res. 2022;(1):444.
2. Isaksson Rø K, **Magelssen M**, Bååthe F, Miljeteig I, Bringedal B. Duty to treat and perceived risk of contagion during the COVID-19 pandemic: Norwegian physicians' perspectives and experiences—a questionnaire survey. BMC Health Serv Res. 2022;(1):1509.
3. **Karlsen H**, **Magelssen M**, Thoresen L. Etikldrøftinger i kommunale etikkomiteer – hva bidrar det til? En studie av helsepersonells erfaringer. Nordisk sygeplejeforskning. 2022;(2):1–14.
4. Bringedal BH, Rø KI, Bååthe F, Miljeteig I, **Magelssen M**. Guidelines and clinical priority setting during the COVID-19 pandemic – Norwegian doctors' experiences. BMC Health Service Research. 2022;22(1):1192.

5. **Larsen BH**, Lundeby T, Gulbrandsen P, **Førde R**, Gerwing J. Physicians' responses to advanced cancer patients' existential concerns: A video-based analysis. *Patient Education and Counseling*. 2022;105(10):3062–70.
6. De Panfilis L, **Magelssen M**, Costantini M, Ghirotto L, Artioli G, Turola E, et al. Research, education, ethics consultation: evaluating a Bioethics Unit in an Oncological Research Hospital. *BMC Medical Ethics*. 2022;23(1):133.
7. Lie HC, Gerwing J, Bondevik H, Bostad I, Ellingsen DM, Frühholz S, **Larsen BH**, et al. Studying clinical communication through multiple lenses: The underused potential of interdisciplinary collaborations. *Patient Education and Counseling*. 2022;(6):1673–5.
8. Hem MH, **Molewijk AC**, Weimand BM, **Pedersen R**. Patients with severe mental illness and the ethical challenges related to confidentiality during family involvement: a scoping review. *Frontiers in Public Health* (in press).
9. Hansson KM, Romøren M, **Pedersen R**, et al. Barriers and facilitators when implementing family involvement for persons with psychotic disorders in community mental health centres - a nested qualitative study. *BMC Health Services Research* 2022.
10. Hansson KM, Romøren M, Weimand BM, Heiervang KS, Hestmark L, Landeweer E, **Pedersen, R**. The duty of confidentiality during family involvement: ethical challenges and possible solutions in the treatment of persons with psychotic disorders. *BMC Psychiatry* 2022;22(1): 1–13
11. Husum, TL; **Pedersen, R**, Aasland OG. Frequent Violations and Infringements against Users in Mental Health Care Confirmed by Both Users and Professionals—A Quantitative Study. *Issues in Mental Health Nursing*. 2022;43(9):862–869.
12. Heiberg KE, **Heggstad AKT**, Jøranson N, et al. 'Brain fog', guilt, and gratitude: experiences of symptoms and life changes in older survivors 6 months after hospitalisation for COVID-19. *European Geriatric Medicine*. 2022;13:695–703.
13. Jøranson N, **Heggstad AKT**, Lausund H, et al. Older patients' perspectives on illness and healthcare during the early phase of the COVID-19 pandemic. *Nursing Ethics*. 2022;29(4): 872–884.
14. Storaker A, **Heggstad AKT**, Sæteren B. Ethical challenges and lack of ethical language in nurse leadership. *Nursing Ethics*. 2022;29(6):1372–1385.
15. **Brøderud L**, Rosted E. Eldre pasienter og sykepleieres erfaring med forhåndssamtaler i sykehus: En systematisk litteraturgjennomgang. *Nordisk sygeplejeforskning*. 2022;12(3):1–16.
16. Snoo-Trimp JC, van Gorp JLP, **Molewijk AC**. Conceptualizing the impact of moral case deliberation: a multiple-case study in a health care institution for people with intellectual disabilities. *BMC Medical Ethics*. 2022;23(10).
17. Weiner C, Pergert P, Castor A, **Molewijk AC**, Bartholdson C. Difficult situations and moral questions raised during moral case deliberations in Swedish childhood cancer care – A qualitative nationwide study. *European Journal of Oncology Nursing*. 2022;60.
18. Snoo-Trimp JC, de Vries A, **Molewijk AC**. How to deal with moral challenges around the decision-making competence in transgender adolescent care? Development of an ethics support tool. *BMC Medical Ethics*. 2022;23(96).

Ikkje-vitskapelege publikasjonar og fagtekstar

1. **Larsen BH**. Er det etisk akseptabelt å redusere behandlingkvaliteten i krisetider? *Sykepleien*. 2022;89412–89412.

2. Thoresen L, **Larsen BH**, Rugseth G. Etikk ryddet av veien? En diskusjonsartikkel om filming i helseinstitusjoner. Sykepleien. 2022.
3. **Larsen BH**. Hva kan rettferdiggjøre tvangstiltak? Sykepleien. 2022:e-90856.
4. **Førde R**, Eeg-Henriksen H, **Larsen BH**, Semb M, Dunlop O. Pasienters medbestemmelse – hvor går grensen? Tidsskriftet for Den norske legeforening. 2022.
5. Thoresen L, **Larsen BH**, Rugseth G. Sorting out the ethical aspects? A discussion article on filming in healthcare institutions. Sykepleien. 2022:e-88890.
6. **Førde R**, **Pedersen R**, **Magelssen M**. Ethiske dilemmaer ved amyotrofisk lateral sklerose og respiratorbehandling. Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022.
7. Haave P, Hoftvedt BO, **Førde R**. Legenes makt – pasientenes og pårørendes maktesløshet. Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022.
8. Nortvedt P, Røise O, Rostoft S, **Pedersen R**. Man bryr seg mindre jo mer man gjør det. Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022; 142(18):1538–1538.
9. **Heggstad AKT**. Det som er juridisk riktig, er ikke alltid etisk riktig. Sykepleien 2022.
10. **Heggstad AKT**. Gode relasjoner kan hindre tvang i demensomsorgen. Sykepleien 2022.
11. **Heggstad AKT**. Etikk i klinisk sjukepleie (2. utgåve. ed.). Samlaget.
12. Malkomsen A, **Solberg CT**. Psykiatriens forventningskrise. Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022.
13. Malkomsen, A, **Solberg CT**. A. Malkomsen og C. T. Solberg svarer. Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022.
14. Søndbø MH, Luther IM, Magelssen M, **Solberg CT**, Sørli CH. Vi må sette etikken i høysetet. Sykepleien. 2022:e1–7.
15. Wahl AB, Zadig P, Schei E, Nylander G, **Solberg CT**, Ryssdal M, Stojanovic F, Zahid W, Bernhardt S. 2022. Legeforeningen bør representere medlemmenes syn på dødshjelp. Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022.
16. **Dahlberg J**. ECT uten samtykke og uten lov – rettsutvikling og kritikk av dagens praksis. I: Menneskerettigheter i helse- og omsorgstjenesten. Universitetsforlaget. 2022.
17. **Dahlberg J**. Leder: Leger, tvang og juss. Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022.
18. Horn MA, **Dahlberg J**. Når er en person død? Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022.
19. Horn MA, **Dahlberg J**. Barna må også med! Tidsskrift for Den norske legeforening. 2022.

Høyringsfråsegner, kommentarer og innspel til myndighetene

- Foredrag om utviklingstrekk i omsorgstjenestene under/etter pandemien ved Reidun Førde, med innspel frå Reidar Pedersen på webinar i regi av Hdir, 31. mars, blei brukt som ein del av grunnlaget for Hdir sin rapport «Omsorgstjenesten – aktivitetutvikling og erfaringer fra pandemien».
- Innspel til førebuinga av UKOM sin rapport om Kongsbergdrapa ved Reidar Pedersen. Jørgen Dahlberg (EIH) og Bushra Ishaq (SME) er også medlemmer av UKOM sitt referansepanel.
- Innspel til Hdir sin evaluering av implementering av pårørenderettleiar, ved Reidar Pedersen.
- Innspill til Hdir og HOD sin revidering av pårørenderettleiar, arbeidet med Pårørenderestrategien og i utviklinga av nasjonale faglege råd for medverknad frå brukar (og pårørande) i rus og psykisk helse, og opptrappingsplan for psykisk helse, ved Reidar Pedersen.
- Skriftlege innspel til Samtykkeutvalet si evaluering av endringar i psykisk helsevernlov etter førespurnad (Ekspertutval om samtykkekompetanse, Hdir), ved Reidar Pedersen.
- Høyrings svar/innspel til Oslo kommunes folkehelsestrategi (frå Institutt for helse og samfunn), ved Reidar Pedersen.

- Høyringsvar om prioriteringar i den kommunale helse- og omsorgstenesta ved kapasitetsbrist som følge av Covid-19 pandemien (kap. 14 i Nasjonal koronarettleiar), ved Reidar Pedersen.
- Innspel med faglege råd om forhandssamtalar, opprinneleg på oppdrag frå Hdir, som overtok det vidare arbeidet i 2022, ved Trygve Johannes Sævareid.

Kronikkar, lesarinnlegg og liknande

- **Magelssen M.** Intervju i Dagen om Archie Battersbee-saken.
- **Magelssen M.** Intervju i Genialt 2/2022 om aldring og bioteknologi.
- **Magelssen M.** Podcast om mitokondriedonasjon i Biopodden.
- **Pedersen R.** «Svikt i tvungen helsehjelp-praksis.» Budstikka.
- **Pedersen R.** «Masterprogrammet i folkehelsevitenskap og epidemiologi er et av få masterprogrammer i Norge som tilbyr et eget emne i folkehelseetikk». UiO.no.
- Malkomsen, A, **Solberg CT.** «Det er altfor mange urealistiske forventninger til psykiatrien.» Kronikk i Nettavisen.
- **Solberg CT.** Intervju i Dagens medisin om meining i helsevesenet.
- **Solberg CT.** Intervju om oppstart av KEK i Drammen kommune.
- **Solberg CT.** Intervju i Dagens Medisin om helseprioriteringar.
- **Dahlberg J.** Podkast om organdonasjon for Tidsskriftet for Den norske legeforening.
- **Dahlberg J.** Podkast om organdonasjon for Landsforeningen for nyresyke.

9. Kurs/aktivitetar/deltaking på fagseminar/konferansar og eksterne møter

Namn	Møter
Morten Magelssen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ “Etikkrefleksjonsgrupper”. Presentasjon på seminar om etikk i palliasjon, USHT Østfold, Mysen. 14.11. ▪ “Assisted dying, palliation and dilemmas at the end of life”. Presentasjon for nordisk ekspertgruppe i etikk i barneonkologi, Gardermoen. 10.10. ▪ Bidrag til seminar om dødshjelp på Lovisenberg diakonale høgskole, 22.9 (med Carl Tollef Solberg). ▪ “Livshjelp og dødshjelp: Medisinsk etikk når livet går mot slutten.” Seminar for Larvik kirkeforum, 18.5. ▪ “Prioriteringsetikk.” Seminar for KEK Diakonhjemmet sykehus, 10.5 ▪ “What can be learned from experiences with clinical ethics committees outside Italy?”. Digitalt seminar om kliniske etikk-komiteer for helsepersonell og andre i Emilia Romagna-regionen i Italia (130 deltakere). 6.4. ▪ “Etikk på tvers, om etablering av klinisk etikk komiteer/etikkråd i kommunen”. Seminar (digitalt) for sykepleiere i palliasjon i Follo-regionen. 7.3.
Reidar Pedersen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ledet arbeidet med å utvikle nye emner i folkehelseetikk og prioriteringar, bidratt til utvikling av nytt emne brukermedvirkning og pårørendesamarbeid, emne om implementering og komplekse intervensjoner, og til utviklingen av nytt masterprogram i folkehelse, epidemiologi og bærekraftige helsetjenester (HELSAM) ▪ Bidrag til å utvikle etikk-delen av LIS-utdanningen (felles kompetansemål) slik at SME og KEKene kan bidra på en god måte, bl.a. gjennom presentasjon for i Forum for kvalitet i spesialistutdanningen (se liste nedenfor) ▪ Undervisning for LIS1 – offentlig helsearbeid – folkehelseetikk og ulike kulturer – hvert halvår, samt en del annen undervisning for LIS-legger (se liste nedenfor). ▪ Bistått Syddansk universitet og Dansk selskap for klinisk etikk i deres arbeid med klinisk etikk (gjesteforelesninger og veiledning, se liste nedenfor)

- Bruk av refleksjonsnotater i undervisningen i psykiatri-terminen. Nasjonalt seminar for undervisere i medisinsk etikk. 30–31.5.
- Etikk, menneskerettigheter, makt og tvang. Grunnkurs del 1 LIS psykiatri. 1.11
- Etikk og menneskerettigheter i psykisk helsevern. Grunnkurs del 1 LIS psykiatri. 2.6.
- Etikk-teori og analyse med relevans for klinisk arbeid for LIS-leger. Seminar LIS-leger. 26.4.
- Etske aspekter ved bruk av tvungen helsehjelp i psykisk helsevern. LIS-undervisning psykiatri Ahus. 1.12
- Etske betraktninger, samtykke og tvang i møte med pasienter i tannhelsetjenestene. Seminar - CORAL (NFR-prosjekt om tannhelsetjenester). 7.1.
- Etske refleksjoner ved vurdering av samtykkekompetanse og tvungent psykisk helsevern. Grunnkurs del 5 - LIS - BUP - Ungdommens psykologi, overganger og etikk. 18.10.
- Etske utfordringer i møtet mellom ulike kulturer i helsetjenesten. Kurs offentlig helsearbeid LIS-1 leger Oslo og Viken. 27.4.
- Fag, etikk og juss. KEK-møte SiV. 6.4.
- Hva har de nye RETHOS-læringsmålene for medisinstudiet og etikkfaget? Nasjonalt seminar for undervisere i medisinsk etikk. 30–31.5.
- Informasjon fra Senter for medisinsk etikk - om regler for deling av pasientinformasjon til kliniske etikk-komiteer (KEK) og status KEKs rolle i LIS-utdanningen. Nasjonalt høstseminar kliniske etikk-komiteer. 18.11.
- Introduksjon til forhåndssamtaler og forsknings- og forbedringsprosjekt i akuttgeriatriske enheter. Legemøte. 1.12.
- Introduksjon til forhåndssamtaler og forsknings- og forbedringsprosjekt i akuttgeriatriske enheter. Fagdag 2 Ahus. 16.11.
- Introduksjon til forhåndssamtaler og forsknings- og implementeringsprosjekt i akuttgeriatriske enheter. Fagdag 1 Ahus. 9.11.
- Ivaretagelse av pasientens autonomi. De vanskelige beslutningene: Etikk og jus i verktøykassa - Kurs sykehjemsmedisin m.m. 6.13.
- Kliniske etikk-komiteers (KEKs) rolle i LIS-utdanningen - FKM – etikk m.m.. Forumsmøte for LIS-utdanningen i Norge. 5.4.
- Koordinatorrollen, spørreskjema til alle ansatte, pasienter og pårørende i prosjektet om forhåndssamtaler i akuttgeriatriske enheter. Informasjonsmøte for forskningskoordinatorer i deltakerenhetene. 12.10.
- Noen etske utfordringer i folkehelsearbeidet. Kurs offentlig helsearbeid LIS-1 leger Oslo og Viken. 27.4.
- Om etikk i psykiske helsetjenester og om Senter for medisinsk etikk sin rolle. LIS-lege undervisning BUPA Vestre Viken. 29.4.
- Om prosjektet forhåndssamtaler for hjemmeboende eldre som blir akutt innlagt i akuttgeriatriske enheter - om prosjektet, forhåndssamtaler, guide, lommekort, og resten av intervensjonspakken. Felles oppstartseminar intervensjonsethetene - forbedringsteam/ressurspersoner. 25.10.
- The development of clinical ethics support in Norwegian health care, DIAS Masterclass, Sydansk Universitet. 20.4.
- Utviklingen av klinisk etikk-arbeid i Norge. Møte i Dansk selskap for klinisk etikk. 21.4.
- Velkommen - Implementering av forhåndssamtaler for geriatriske pasienter - En klynge-randomisert studie i Helse Sør-Øst. Kick-off seminar for deltakerenhetene. 29.8.
- Vurdering av samtykkekompetanse i psykisk helsevern. LIS-undervisning psykiatri Ahus. 24.11.
- Ledet oppdrag fra Samtykkeutvalget om samtykkekompetanse m.m. i psykisk helsevern, 5 år etter lovendringene

Reidun Førde

- Foredrag, seminar om idrettsmedisinsk etikk, Idrettsmedisinsk etikkutvalg i Oslo. 17.1.
- Foredrag ifb med utdeling av årets etikk-pris i regi av KS og HOD. 28.1.
- Foredrag på Aker sykehus om etske dilemma knyttet til pandemihåndteringen. 11.2.
- Tre timers undervisning for LIS-leger OUS. 8.3.
- Foredrag om håndteringen av uheldige hendelser, Tannlegeforeningen Oslo. 10.3.
- Foredrag om SME-modellen, Norges idrettsforbund. 1.4.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Foredrag om klinisk etikk Norges sykepleieforbund (webinar). 21.4. ▪ Foredrag i The Nordic Committee on Bioethics i Bergen. The ethics of pandemics. Lessons learned in the Nordic countries. 19.5. ▪ Foredrag om ACP. Internasjonalt nettverk for Sustainable END-of-Life. 20.5. ▪ Foredrag Å leve med uheldige hendelser for sykehus, Helse Nord (Nettbasert). 1.6. ▪ Nasjonal konferanse for nettverket for spiseforstyrrelser: Når er nok nok? 2.6. ▪ Om prioritering I Politisk sommerkvarter, NRK P2. 12.7. ▪ Møte i UKOM i Stavanger. 21.9 ▪ Foredrag om prioriteringsdilemma rundt sjeldne lidelser for OUS. 22.9. ▪ Avtakking av mangeårig leder for pasientombudene Anne-Lise Kristensen. 27.9. ▪ Foredrag om prioritering på Faglig samling for Norsk nevrologisk kompetansesamarbeid. 28.9. ▪ Foredrag om overbehandling på Haukeland sykehus. 2.10.
Anne Kari Tolo Heggestad	<ul style="list-style-type: none"> ▪ «Beslutningsprosesser for begrensning av livsforlengende behandling og SME-modellen», undervisning, videreutdanning i kreftsykepleie, OsloMet. 14.02.
Berit Hofset Larsen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ «Samvalg» Undervisning for leger i spesialisering (LIS 2 og 3) i OUS. 7.3. ▪ «Arbeid med klinisk etikk i sykehuset». Halvdagsseminar for prestetjenesten ved OUS. 22.4. ▪ «Clinical ethics, systematic reflection and ethics support” Web-based Lecture for Jamaican pharmacology students. 13.9. ▪ 22.sept og 18. okt: “Modell for etikkrefleksjon og diskusjon av kasuistikk». Fagkveld for urologisk avdeling, Aker sykehus. 22.9, 18.10. ▪ «Ethiske problemstillinger ved livets slutt» Heldags forelesning for studenter i videreutdanning i kreftsykepleie og nyresykepleie, VID vitenskapelige høyskole. 18.10. ▪ «Systematisk drøfting av etiske utfordringer i møte med alvorlig syke barn - og deres familier» Halvdags forelesning for studenter i videreutdanning i barnepalliasjon, OsloMet. 19.10. ▪ “A framework for exploring CEC members’ views on core values and quality of CEC. Experiences from a national workshop”. Webinar, European Clinical Ethics Network (ECEN). 20.10. ▪ “Samvalg – et honnørord? Kan samvalg sikre pasientenes interesser og medvirkning i «pasientens helsetjeneste»?». Seminar, KEK Bærum sykehus. 10.11. ▪ «Pasienters og pårørendes medbestemmelse – hvor går grensen?» Seminar «Etikk og fag i møte med barn og deres familier», KEK, Ahus. 28.11.
Jørgen Dahlberg	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Seminar/innlegg om DCD, Litteraturhuset 16.02. ▪ Seminar for LIS1, Oslo-sykehusene, heldagsseminar for felles komp.moduler. 02–06. ▪ Seminar for LIS2/3 ved OUS, halvdagsseminar for felles komp.moduler. 03. ▪ Forelesning kurs i geriatri (LIS 2/3 medisin) 30.03. ▪ Forelesning, Ambulanseforum, 30.06. ▪ Forelesning NOROD – DCD.
Carl Tollef Solberg	<ul style="list-style-type: none"> ▪ “Helseprioriteringer.” KEK-seminar på Drammen Sykehus. 30.11. ▪ ”Hva skal vi med helseprioriteringer? Et fugleperspektiv.» Etikkseminar, sykehuset I Østfold. 01.11. ▪ “Prioriteringer i kommunehelsetjenesten.» Seminar for etikkrådgivere i KS. 8.12. ▪ “Rettferdighetsbegrepet og kliniske prioriteringer.» KEK-seminar, Helse Førde. 4.11. ▪ «Hva skal vi med helseprioriteringer?» Fredagsforelesning, Førde Sentralsykehus. 4.11. ▪ Video-presentasjon i Pressens hus om helseprioriteringar. ▪ “Tvang i somatikken.” KEK-seminar, Førde Sykehus. 13.11. ▪ Begreper i etikk og SME-modellen. Folkeuniversitetet (digitalt). 17.10. ▪ “Helseprioriteringer.” Folkeuniversitetet (digitalt). 17.10. ▪ “Samtykke, behandlingsbegrensning og dødshjelp.» Folkeuniversitetet (digitalt). 17.10 ▪ Bør dødshjelp legaliseres i Norge? Seminar på Lovisenberg diakonale høyskole. 22.09. ▪ “SME-modellen.” Etikkrådet i Drammen kommune, Drammen rådhus. 20.5.
Jacob Jorem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Innlegg om tvang, lovverket, etiske dilemma og samtykkekompetanse-omgrepet, årleg internseminar, KEK Diakonhjemmet, 8.11.

10. Verv, andre oppgaver og øvrig aktivitet

Namn	Verv
Morten Magelssen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Medlem, Abortutvalget, Helse- og omsorgsdepartementet ▪ Medlem, Likestillings- og mangfoldsutvalget, Kultur- og likestillingsdepartementet ▪ Medlem, Bioteknologirådet ▪ Medlem, Referansegruppe for ny legespesialitet i palliativ medisin, Helsedirektoratet ▪ Medlem, Redaksjonskomiteen, BMC Medical Ethics ▪ Medlem, European Clinical Ethics Network ▪ Ph.D.-hovudrettleiar, Heidi Karlsen og Demelash Bezabih Ewnetu ▪ Ph.D.-birettleiar, Cecilie Hertzberg
Reidar Pedersen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Medlem, KEK Vestre Viken, Klinikk psykisk helse og rus ▪ Ph.D.-hovudrettleiar, Jørgen Dahlberg, Jacob Jorem, Kristiane Myckland Hansson, Lars Hestmark, Siri Færden Westbye og Knut Ørnes Brodahl ▪ Ph.D.-birettleiar, Irene Norheim og Beth Helene Tomren Løken ▪ Revisjon av legeföreningens nettkurs i medisinsk/klinisk etikk, bl.a. for bruk i LIS-utdanningen og KEK-arbeidet m.m. (med Reidun Førde) ▪ Arbeid med å utvikle nasjonale faglige råd for forhåndssamtaler og undervisningsfilmer
Reidun Førde	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Leiar, Refleksjonspanelet til UKOM ▪ Leiar, Idrettsmedisinsk utval i Noregs idrettsforbund ▪ Nestleiar, KEK OUS ▪ Medlem, KEK Rikshospitalet-Radiumhospitalet ▪ Styremedlem, Norsk pasientforening ▪ Medlem, Referansepanel for helseatlas/kroniske sjukdomar ▪ Ph.D.-hovudrettleiar, Berit Hofset Larsen og Annette Robertsen ▪ Ph.D.-birettleiar, Jacob Jorem og Jørgen Dahlberg
Anne Kari Tolo Heggstad	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Redaksjonsmedlem, <i>Scandinavian Journal of Caring Services</i> ▪ Medlem, KEK Oslo kommune (permisjon) ▪ Ph.D.-hovudrettleiar, Cecilie Hertzberg
Trygve Johannes Lereim Sævareid	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Medlem, Referansegruppe for Helsedirektoratets arbeid med oppfølging av Meld. St. 24 (2019–2020)
Berit Hofset Larsen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sekretær, KEK OUS ▪ Medlem, Regranskingsgruppen – revurdering av screeningprøver, Helsedirektoratet ▪ Deltakar, Referansegruppe for revidering av studieplan for vidareutdanning i kreftsjukepleie, VID vitenskapelige høgskole
Jørgen Dahlberg	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Medlem, Refleksjonspanelet til UKOM ▪ Medlem, KEK Rikshospitalet-Radiumhospitalet
Jacob Jorem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Medlem, KEK Ullevål-Aker
Carl Tollef Solberg	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Medlem, KEK Drammen ▪ Medlem, Etisk råd, Drammen kommune ▪ Redaksjonsmedlem, <i>Tidsskriftet Omsorg</i> ▪ Ph.D.-hovudrettleiar, Sindre Horn, Sofie Lekve, Preben Sørheim ▪ Ph.D.-birettleiar, Borgar Jølstad ▪ Dr.philos.-mentor, Bjørn Hol

11. Vedlegg

UiO : Institutt for helse og samfunn

Det medisinske fakultet

Program for nasjonal nettverksdag for etikkveiledere

Mandag 9. mai 2022, Senter for medisinsk etikk (SME), UIO

Auditoriet, Frederik Holsts hus

09.00 Registrering og kaffe

09:30 Velkommen & dagsorden – Berit Hofset Larsen, Heidi Karlsen & Bert Molewijk, SME

09:40 Siden sist

- fra SME - Heidi, Bert og Berit
- fra Etikksatsingen i KS – Christine Haga Sørli (leder)
- fra kursdeltakere i plenum

10:30 Pause

10:45 Inspirasjon: Erfaringer fra Innlandet – vinnerne av etikkprisen 2021

11.15 Plenumsdiskusjon: Organisering og forankring av etikkarbeidet – hvordan lykkes?

11:45 Lunch

12.30 Workshop: Hvordan sette ord på og vekte verdier og normer?

13.30 Pause

13:45 Workshop: Etikkveilerrollen – hva slags type styring og hva er passe?

15:00 Oppsummering og avslutning

15:15

Vel hjem!

Etikkomiteer i kommunale tjenester – hva har vi lært?

I kommunale helse- og omsorgstjenester oppstår mange viktige og vanskelige etiske utfordringer. Snaut 20 norske kommuner har etablert *kliniske etikk-komiteer (KEK)* eller *etikkråd*. Komiteene hjelper ansatte, pasienter/brukere og pårørende med å drøfte etisk vanskelige saker. I forskningsprosjektet «*Etikk på tvers*» har forskere fra Senter for medisinsk etikk fulgt fire deltakerkommuner gjennom tre år med etikkomitéarbeid. Vi inviterer til en åpen sluttkonferanse om hva prosjektet har lært oss om etikkarbeid i kommunene.

Målgruppe: Ledere, politikere, etikkomitémedlemmer og alle andre som er nysgjerrige på systematisk etikkarbeid i kommunal helse- og omsorgstjeneste.

**Tid og sted: Fredag 1. april 2022,
Georg Sverdrups hus auditorium 1, Blindern, Oslo**

Program

- 09.00-10.00: Registrering og kaffe/te
- 10.00-10.10: Åpning av konferansen v/ *Valgerd Svarstad Haugland, statsforvalter i Oslo og Viken*
- 10.10-10.45: Hva er en etikkomité og hvordan jobber den? v/ *Heidi Karlsen og Morten Magelssen, Senter for medisinsk etikk (SME)*
- 10.45-11.00: Pause
- 11.00-12.00: Erfaringer fra deltakerkommunene i forskningsprosjektet *Etikk på tvers*: Modum, Hamar, Fredrikstad og Kongsberg.
- 12.00-12.45: Lunsj (wraps)
- 12.45-13.30: Hva har vi lært? Sentrale funn fra evalueringsforskningen v/ *Heidi Karlsen*
- 13.30-13.45: Pause
- 13.45-14.00: Muligheter og utfordringer for etikkarbeidet v/ *Reidun Førde, SME*
- 14.00-14.10: Hvorfor vi startet et interkommunalt etikkråd v/ *Hanne Norum Hollekim, leder av interkommunalt etikkråd for helse- og omsorgstjenestene i Løten, Ringsaker og Stange kommune*
- 14.10-15.00: Fremtidens kommunale etikkarbeid. Panelsamtale

De vanskelige beslutningene: Etikk og jus i verktøykassa

Kurs for leger i alders- og sykehjemsmedisin, fastleger samt kommune- og fylkesleger.

Mandag 13. og tirsdag 14. juni 2022

Georg Sverdrups hus, Blindern, Universitetet i Oslo

Arrangør: Senter for medisinsk etikk, Universitetet i Oslo

Godkjent av Den norske legeforening som 15 timers emnekurs i allmennmedisin, og som valgfritt kurs innen geriatri og kompetanseområdet alders- og sykehjemsmedisin.

Dag 1

08.30-09.00 Registrering

09.00-09.30 Velkommen. Hva er etikk? *Carl Tollef Solberg og Anders Tvedt*

09.30-10.15 Ivaretagelse av pasientens autonomi. *Reidar Pedersen*

10.30-12.00 Forhåndssamtaler på sykehjem og i allmennpraksis. *Kjellaug Enoksen*

12.00-13.00 Lunsj

13.00-14.45 Systematisk drøfting av etiske dilemma. Gruppearbeid om beslutninger ved livets slutt. *Carl Tollef Solberg og Morten Magelssen*

15.00-16.00 Begrensning av livsforlengende behandling – etikk, jus og beslutningsprosesser. *Morten Magelssen*

Dag 2

- 08.30-09.15 Hva betyr samtykkekompetanse? Verktøy for vurdering av samtykkekompetanse. *Jørgen Dahlberg*
- 09.30-10.30 Tvang mot pasienter som mangler samtykkekompetanse. Med kasuistikker og gruppearbeid. *Jørgen Dahlberg*
- 10.45-12.00 Tvang mot pasienter som mangler samtykkekompetanse forts. *Jørgen Dahlberg*
- 12.00-13.00 Lunsj
- 13.00-14.00 Etikkrefleksjon i praksis: Etikkrefleksjonsgrupper og kliniske etikk-komiteer. *Ina Rimberg*
- 14.15-15.45 Hvem bør vi prioritere? Dilemmaer i kommunehelsetjenesten. *Carl Tollef Solberg*
- 15.45-16.00 Oppsummering og evaluering. *Carl Tollef Solberg og Anders Tvedt*

Kursansvarlige

Anders Tvedt (anders.tvedt@medisin.uio.no) – kan kontaktes for praktiske og faglige spørsmål.
Carl Tollef Solberg (c.t.solberg@medisin.uio.no) – kan kontaktes for faglige spørsmål.

Bidragstere

[Jørgen Dahlberg](#): Anestesilege og advokat, PhD-kandidat, forsker ved SME, og overlege og beredskapsleder ved anesthesiavdelingen, Ahus.

[Kjellaug Enoksen](#), Sykehjemsoverlege, spesialist i samfunnsmedisin, tidligere leder av Norsk forening for alders- og sykehjemsmedisin, og med 20 års erfaring fra sykehjem.

[Morten Magelssen](#): Lege, BA filosofi, PhD, førsteamanuensis ved SME, UiO og professor II i bioetikk ved MF vitenskapelige høyskole. Jobbet som sykehuslege på Lovisenberg før han gikk over til universitetet i 2010.

[Helene A. V. Nortvedt](#): Førstekonsulent ved SME, forfatter, og student ved skrivekunstakademiet i Sverige.

[Reidar Pedersen](#): Lege og filosof, PhD, professor og leder av SME, UiO. Jobbet ved SME siden 2003 med etikk og kommunikasjon i helsetjenesten. Fra 2020 også nesteleder ved Institutt for helse og samfunn.

[Ina Rimberg](#): Overlege og leder Kantarellen bo- og rehabiliteringssenter og Klinisk etikk-komite i Sykehjemsetaten. Rimberg er også utdannet sykepleier.

[Carl Tollef Solberg](#): Lege og filosof, PhD, seniorforsker ved SME, og seniorforsker II ved HØKH, Ahus.

[Anders Tvedt](#): Rådgiver ved SME. BA i musikkvitenskap og MA i idehistorie. Leder av Medisinsk-filosofisk forum ved UiO.

Georg Sverdrups hus, Universitetsbiblioteket

Adresse: Molte Moes vei 39

[Georg Sverdrups hus, Universitetsbiblioteket - Universitetet i Oslo \(uio.no\)](https://www.uio.no)

Google maps

[HumSam-biblioteket - Google Maps](#)

Innføringskurs for nye medlemmer av kliniske etikk- komiteer og etikkråd

19.-20. september 2022

Sted: Scandic Oslo Airport Gardermoen

Kursleder: Morten Magelssen. *Kontaktperson og administrativt ansvar:* Ingrid Rebekka Bjornes

Mandag 19. september

09.30-10.00 Registrering

10.00-11.10: Velkommen. Hva er etikk, og hvorfor er etikk viktig? Drøfting av etiske problemer med SME-modellen. *Morten Magelssen, førsteamanuensis*

11.10-11.25: Pause

11.25-12.10: Fire prinsipper i helseetikken. Drøfting av case i plenum. *Berit Hofset Larsen, forsker*

12.10-12.25: Pause

12.25-13.00: Kliniske etikk-komiteer/etikkråd. *Hofset Larsen & Magelssen*

13.00-14.00: Lunsj

14.00-15.30: Gruppearbeid med drøfting av case. Plenumsoppsummering.

15.30-15.45: Pause

15.45-16.45: Begrensning av livsforlengende behandling og etikk ved livets slutt.
Magelssen

18.30: Middag

Tirsdag 20. september

09.00-10.00: Hvordan lykkes med etikkarbeidet – på sykehus og i kommune? *Hofset
Larsen & Magelssen*

10.00-10.15: Pause

10.15-11.30: Gruppearbeid: Å lede og dokumentere etikkdrøftinger.

11.30-12.30: Lunsj

12.30-13.30: Viktig juss for helsepersonell. *Jørgen Dahlberg, anestesilege og advokat*

13.30-13.45: Pause

13.45-14.25: Informert samtykke, samtykkekompetanse og tvang. *Dahlberg*

14.25-14.40: Pause

14.40-15.20: Informert samtykke, samtykkekompetanse og tvang forts.

15.20-15.30: Hvordan styrke etikkarbeidet på mitt arbeidssted? Oppsummering og avslutning av kurset. *Magelssen*

Nasjonalt høstseminar for kliniske etikkomiteer i spesialisthelsetjenesten

Soria Moria hotell og konferansesenter, Oslo, 17.-18. november 2022

Torsdag 17. november

09.00-09.30 Registrering

09.30-09.45 **Velkommen**

Tema 1: Hva har vi lært av pandemien?

09.45-10.30 – verdikollisjoner, tvil og læringspunkter

Camilla Stoltenberg, direktør Folkehelseinstituttet

Plenumsdiskusjon

10.30-10.45 **Pause**

Tema 2: Hva skal vi med juristen?

10.45-11.45 **Jussens plass i etikkdrøftinger**

Hva betyr «forsvarlig og omsorgsfull helsehjelp» og «pasientens rett til medvirkning»?

Jørgen Dahlberg, KEK OUS og SME

Plenumsdiskusjon

11.45-12.00 **Pause**

Tema 3: Autonomiens grenser

12.00-13.00 **Min vei ut av anoreksi**

Anne-Pia Lystrup

Tvangens dilemma i behandling av alvorlig spiseforstyrrelse

Hedvig Aasen, Psykologspesialist, Regional seksjon spiseforstyrrelser (RASP)

Plenumsdiskusjon

13.00-14.00 **Lunsj**

Tema 4: Tilbaketrekking og tilbakeholdelse av behandling

14.00-15.15 **Samvalg på levedyktighetsgrensa - et radikalt forslag**

Janicke Syltern og Berge Solberg, KEK St. Olav

Kommentarinnlegg v/Thor Willy Ruud Hansen

Legers tvil om tilbaketrekking av behandling etter traumatisk hjerneskade

Annette Robertsen, OUS og SME

15.15-15.30 **Pause**

Tema 5: Workshop – hvordan forberede KEK-drøftinger?

15.30-17.00 *Introduksjon: Godt begynt er halvt fullendt?*
Berit Hofset Larsen og Bert Molewijk, SME
Gruppearbeid - oppsummering i plenum

19.00 Middag

Fredag 18. november

Tema 5: Presentasjon av arbeid i KEKene

08.30-10.00

10.00-10.15 Pause og last call for utsjekk

10.15-11.45 **Presentasjon av arbeid i KEKene fortsetter**

11.45-12.00 Pause

Tema 6: Ta med hjem

12.00-13.00 *SME-nytt: Informasjon fra Senter for medisinsk etikk*

13.00-14.00 Lunsj

Takk for nå og vel hjem 😊

UiO : Senter for medisinsk etikk

Det medisinske fakultet

Teorier og metoder i helseetikken

(MED3050, SME4110, EVU)

Digital undervisning på Zoom

F: Forelesning

S: Seminar/interaktiv undervisning, summegrupper, gruppearbeid

NB. 08.30 – 09.15 Introduksjon for medisinstudentene: Tema: Reservasjonsrett for helsepersonell

Mandag 17. januar 2022

Tema I: Ethiske grunnbegreper og personorienterte etiske teorier

09:15-09.30 Velkommen og orientering om kurset. v/Per Nortvedt

09:30- 10.15 F: Noen grunnbegreper i etikken. v/Per Nortvedt.

10.15-10:30 Pause

10. 30-11:15 F: Noen grunnbegreper forts. v/Per Nortvedt

11:15-11:30 Pause

11:30-12.15 F: Dydsetikk og nærhetsetikk. v/ Per Nortvedt

12.15-12:45 Lunsjpause.

12:45-13:30 S: Empati og fortolkning i helsetjenesten: Hva styrer oppmerksomhet og fortolkning i utdanning og klinikk? v/ Reidar Pedersen og Per Nortvedt

13:30-13.45 Pause

13.45 – 14.30 S: Faglig forsvarlighet og omsorgsfull behandling – Hva ser vi og hva overser vi? Arbeidspress og underkapasitet. v/ Reidar Pedersen og Per Nortvedt.

Tirsdag 18. januar

Tema II: Pliktetikk, politisk liberalisme og kommunitarisme

- 09:00-09:45 F: Introduksjon til pliktetikk. v/Jan Helge Solbakk
- 09:45-10:00 Pause
- 10:00-11:15 S: Selvbestemmelsens grenser: Introduksjon til politisk liberalisme og kommunitarisme. v/Morten Magelssen og Jan Helge Solbakk
- 11:15-12:00 Lunsj
- 12:00-12:45 F: Intensjon og dobbelteffekt: Filosofiske kontroverser i dødshjelpsdebatten. v/Morten Magelssen
- 12:45-13:00 Pause
- 13:00-14:45 S: Bør dødshjelp legaliseres i Norge? Fem spør i dødshjelpsdebatten. v/Morten Magelssen og Carl Tollef Solberg (inkl. pause).

Onsdag 19. januar

Tema III: Profesjonsetikk og fireprinsippetikk

- 09:00-09:45 F: Hva er en profesjon og hva er profesjonsetikk? v/ Henrik Vogt
- 09:45-10:00 Pause
- 10:00-10:45 Reduksjonisme og holisme: Hvordan helseprofesjonenes sykdoms- og helsebegreper kan bli etiske problemer v/Henrik Vogt
- 10:45-11:00 Pause
- 11:00-11:45 Medikalisering og menneskeforbedring: Hvordan sette grenser for helsetjenestens virksomhet? Eksempelet kosmetisk medisin. v/ Henrik Vogt
- 11:45-12:30 Lunsj –

Fireprinsippetikken

- 12.30 – 13.15 F/S: Fireprinsippetikken . v/ Søren Holm
- 13.15 Pause
- 13.30- 14.30 F/S: Fireprinsippetikken forts.: Balansering og anvendelse av prinsippene. v/ Søren Holm

14.30 Orientering om eksamen.

Mandag 24. januar

Tema IV: Diskursetikk, kasuistikk og etisk argumentasjon

09:00 - 09:45 F: Etiske teorier som redskap for gode beslutninger. Introduksjon til diskursetikk og kasuistikk. v/Reidar Pedersen

09.45 – 10.00 Pause

10.00-10.45 S: F: Hvordan argumentere i den medisinske etikken? v/ Per Nortvedt og Reidar Pedersen

10:45- 11.00 Pause

11.00-11.45 F: Når argumenter og moral bryter sammen. v/ Per Nortvedt

11:45-12:30 Lunsj

Tema V: Prioritering i helsetjenesten, konsekvensetikk

12:30-13:15 F: Introduksjon til prioritering i helsetjenesten. v/ Morten Magelssen

13:30-15:15 F: Konsekvensetikk og rettferdighetsteori. v/ Carl Tollef Solberg (inkl. pause)

Tirsdag 24. januar

09:00-10:45 S: Det norske systemet for prioritering i helsetjenesten, med fokus på beslutninger om nye medikamenter. v/Magelssen og Solberg (inkl. pause)

11:00-12:00 G: Gruppearbeid om prioriteringsetikk. v/Solberg og Magelssen

12:00-12:45 Lunsj

12:45-13:45 S: Prioritering på klinisk nivå og under pandemien. v/Magelssen og Solberg

14:00-14:45 S: Nærhetsetikk og prioriteringsansvar. v/Nortvedt, Magelssen, og Solberg

14:45-15:00 Avslutning og evaluering

Timeplan for

SME4210/EVU-kurs: Etske utfordringer i møte med pasienter og pårørende

Høsten 2022

Programutkast pr. 24.8 med forbehold med endringer.

Dag 1 – tirsdag 29. november – Ullevål sykehus, laboratoriebygget, grønt auditorium

09.00-09.25: Drøfting av etiske problemer med SME-modellen (v/**Morten Magelssen**)
Dette er en frivillig introduksjonsforelesning for dem som ikke kjenner SME-modellen fra før.

09.30-10.15: Velkommen, introduksjon til kurset. Etikk i helsetjenesten – og hvorfor det er viktig (v/**Magelssen**)

10.30-12.15: Møter mellom ulike kulturer i helsetjenesten (inkl. pause) (v/**Berit Hofset Larsen**)

12.15-12.45: Lunsjpause

12.45-13.30: Fire prinsipper i helseetikken. Drøfting av case i plenum (v/**Magelssen**)

13.45-14.20: Hvordan sette ord på etiske problemer og verdikonflikter? Øvelser med studentenes «medbrakte» etiske problemer (v/**Magelssen**)

14.30-15.30: Gruppearbeid og oppsummering i plenum (v/**Magelssen**)

Dag 2 – onsdag 30. november – Ullevål sykehus, laboratoriebygget, grønt auditorium

09.00-10.45: Etske problemer ved pasientinformasjon og taushetsplikt (inkl. pause) (v/**Berit Hofset Larsen**)

11.00-11.45: Gruppearbeid

11.45-12.30: Lunsjpause

- 12.30-13.00: Oppsummering av gruppearbeidet i plenum (v/**Hofset Larsen og Magelssen**)
- 13.15-14.30: Drøfting av deltakernes «medbrakte» etiske problemer i grupper og i plenum (v/**Hofset Larsen og Magelssen**)
- 14.45-15.15: Praktisk etikkarbeid i helsetjenesten: Kliniske etikk-komiteer og etikkrefleksjonsgrupper (v/**Magelssen**)
Dette er en frivillig introduksjonsforelesning for dem som ikke er kjent med praktisk etikkarbeid i helsetjenesten fra før.

**Dag 3 – torsdag 1. desember – Ullevål sykehus, laboratoriebygget, rødt auditorium:
Pasientautonomi, beslutningskompetanse og tvang**

- 09.00-09.45: Pasientautonomi i et etisk perspektiv (v/**Carl Tollef Solberg**)
- 10.00-10.45: Autonomi og samtykke i helselovgivningen (v/**Jørgen Dahlberg**)
- 11.00-12.00: Hva er beslutningskompetanse og hvordan vurdere det? Inkl. øvelser (v/**Dahlberg**)
- 12.00-12.45: Lunsjpause
- 12.45-13.30: Beslutningskompetanse forts. (v/**Dahlberg**)
- 13.45-14.45: Gruppearbeid: Etske utfordringer ved bruk av tvang (v/**Solberg og Dahlberg**)
- 15.00-15.45: Tvang i helsejussen (v/**Dahlberg**)

**Dag 4 – mandag 5. desember – Ullevål sykehus, laboratoriebygget, grønt auditorium:
Pårørendesamarbeid og forhåndssamtaler**

- 09.00-09.45: Pårørende – definisjoner, roller, juss og etikk (v/**Kristiane Myckland Hansson**)
- 10.00-10.45: Pårørende forts. Hvordan jobbe systematisk med pårørendesamarbeid?
Eksempel fra psykisk helsevern (v/**Myckland Hansson**)
- 11.00-12.15: Gruppearbeid og oppsummering i plenum (v/**Myckland Hansson og
Magelssen**)
- 12.15-13.00: Lunsjpause
- 13.00-14.45: Forhåndssamtaler – hva, hvorfor og hvordan? Inkl. praktiske øvelser (inkl.
pause) (v/**Trygve Johannes L. Sævareid**)
- 14.45-15.00: Informasjon om eksamen (v/**Magelssen**)

**Dag 5 – tirsdag 6. desember – Ullevål sykehus, laboratoriebygget, rødt auditorium: Etikk
ved livets slutt og etikk ved helsehjelp til barn**

- 09.00-10.45: Ethiske problemer ved livets slutt. Gjennomgang av sentrale begreper og
drøfting av etiske problemer i plenum (inkl. pause) (v/**Magelssen**)
- 11.00-11.40: Gruppearbeid med drøfting av et etisk dilemma
- 11.40-12.00: Oppsummering av gruppearbeidet. Beslutningsprosesser i avgjørelser om
livsforlengende behandling (v/**Magelssen**)
- 12.00-12.30: Lunsj
- 12.30-14.15: Barnets beste og behandlingsbeslutninger i nyfødtmedisinen (inkl. pause)
(v/**Thor Willy Ruud Hansen**)
- 14.30-15.15: Ethiske problemer ved helsehjelp til større barn (v/**Ruud Hansen**)

Timeplan for SME 4310, Veiledning av etikkrefleksjon i helsetjenesten

SME 4310 våren 2022. Emneleder: Heidi Karlsen

F=forelesning; S=seminar; VØ=veiledet øvelse

Samling 1:

Mandag 14.2.2022

09.00 - 10.00 Velkommen v/ Heidi Karlsen & Anders Tvedt

10.00 - 10.15 Pause

10.15 - 10.45 Hva er en god sak og et godt spørsmål for etikk refleksjon (F) v/ Bert Molewijk

10.45 - 11.30 Gruppeøvelse: Å formulere et etisk spørsmål og verdier

11.30 - 12.15 Lunsj

12. 15 - 13.15 Introduksjonsforelesning om systematisk etikkarbeid, arenaer for etisk refleksjon og presentasjon av SME – modellen (F) v/ Berit Hofset Larsen & Heidi Karlsen

13.15 - 13.30 Pause

13.30 - 14.30 Fasilitering av etikkrefleksjon (VØ), øvelse i plenum

14.45 - 15.15 Erfaringsdeling (S) v/ Heidi Karlsen

15.30 - 16.00 Eksamensinformasjon for masteremne studenter – Heidi Karlsen

Tirsdag 15.2.2022

09.00 - 09.30 Mer om verdier og normer (VØ), øvelse i plenum v/ Bert Molewijk

09.30 - 10.45 Fasilitering av etikkrefleksjon ved hjelp av SME-modellen (VØ)

10.45 - 11.00 Pause

11.00 - 12.00 ERG og KEK-drøftingers betydning for praksis (F) v/ Bert Molewijk og Berit Hofset Larsen

12.00 - 12.45 Lunsj

12.45 - 14.00 Fasilitering av etikkrefleksjon ved hjelp av SME-modellen (VØ)

14.00 - 14.15 Pause

14.15 - 14.45 Erfaringsdeling etter refleksjonsøvelser (S) v/ Heidi Karlsen

14.45 - 15.15 Veilederrollen – en etisk utfordring? (F) – Bert Molewijk

Samling 2:

Mandag 28.3.2022

09.00 - 09.45 Erfaringer med etikkrefleksjonsgrupper og gjennomgang av arbeidskrav (S) v/ Heidi Karlsen

09.45 - 10.00 Pause

10.00 - 11.15 Fasilitering ved hjelp av SME-modellen (VØ)

11.15 - 12.00 Lunsj

12.00 - 13.00 Helselovgivning – hvordan kan jussen bidra i etisk refleksjon (F) v/ Jørgen Dahlberg

13.00 - 13.15 Pause

13.15 - 14.15 Fag, etikk og jus (F) v/ Reidar Pedersen

14.15 - 14.30 Pause

14.30 - 15.45 Fasilitering av etikkrefleksjon ved hjelp av SME-modellen (VØ)

15.45 - 16.00 Erfaringsdeling etter etikkrefleksjoner (S) v/ Heidi Karlsen

Tirsdag 29.3.2022

09.00 - 09.30 Erfaringer fra sakseiere og pårørende som har deltatt i etikkdrøftinger (F) v/ Heidi Karlsen

09.30 - 10.00 Verdier og følelser (F) v/ Bert Molewijk

10.00 - 10.15 Pause

10.15 - 11.30 Fasilitering ved hjelp av SME-modellen (VØ)

11.30 - 12.15 Lunsj

12.15 - 13.15 Å skrive drøftingsreferat (F) v/ Morten Magelssen (inkludert drøftinger i ERG)

13.15 - 13.30 Pause

13.30 - 14.45 Fasilitering ved hjelp av SME-modellen (VØ)

14.45 - 15.00 Pause

15.00 - 15.30 Erfaringsdeling (S) v/ Heidi Karlsen

Samling 3:

Tirsdag 10.5.2022

09.00 - 10.00 Erfaringsdeling fra ERG og arbeidskrav (S) v/ Heidi Karlsen

10.00 - 10.15 Pause

10.15 - 11.30 Fasilitering av etikkrefleksjon ved hjelp av SME-modellen (VØ)

11.30 - 12.15 Lunsj

12.15 - 12.45 Erfaringsdeling etter refleksjonsøvelsen (S) v/ Heidi Karlsen

12.45 - 13.15 Sårbare møter, digitalt og/eller fysisk v/ Heidi Karlsen

13.15 - 13.30 Pause

13.30 - 14.15 Hvordan kan etikkrefleksjon bidra i kvalitetsarbeid? (S) v/ Berit Hofset Larsen

14.15 - 14.45 Etisk språk, vekting av verdier v/ Bert Molewijk

14.45 - 15.00 Felles sluttevaluering

15.00 - 15.30 Eksamensveiledning v/ Heidi Karlsen